

Barbara Štebih Golub

MALI UVID U BOGATU KAJKAVSKU GRAMATIKOGRAFIJU

dr. sc. Barbara Štebih Golub, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, bstebih@ihjj.hr, Zagreb

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'282'36

rukopis primljen: 8. 2. 2018.; prihvaćen za tisak: 29. 3. 2018.

Iz proučavanja hrvatskih dopreporodnih gramatika nerijetko se izostavljaju gramatike kajkavskoga književnog jezika čiju se pojavu proglašava rubnom i nevažnom za hrvatsku jezičnu povijest. U ovome se prilogu analizira šest nama poznatih gramatika kajkavskoga književnog jezika s obzirom na jezik kojim su pisane, njihovu strukturu i pojedine probleme, kao što su padežni sustav ili opis glagolskog sustava, koji su probleme zadavali i autorima hrvatskih nekajkavskih dopreporodnih slovnica. Slovnice se uspoređuju međusobno, ali i s nekajkavskim slovnica, kako bi se utvrdili njihovi međusobni utjecaji. Cilj je rada utvrditi je li opravdano govoriti o postojanju kajkavske gramatikografske tradicije te koje je njezino mjesto unutar hrvatske dopreporodne gramatikografske tradicije.

Ključne riječi: kajkavski književni jezik; gramatike

1. Uvod

Na području sjeverozapadne Hrvatske tijekom trostoljetne tradicije pisanja i objavljivanja na kajkavskome književnom jeziku načinjen je i čitav niz slovnica, no spletom nelingvističkih okolnosti, ponajprije povijesno-društvenih i političkih, kajkavske su gramatike ostajale, a i danas često ostaju izvan fokusa hrvatskih jezikoslovaca te se u literaturi najčešće spominju tek na razini bilješke. S. Ham primjerice neuključivanje kajkavskih slovnica u svoju *Povijest hrvatskih gramatika* objašnjava ovako: „Tomu je

tako jer sam povijest hrvatskih gramatika ponajprije prikazala kao povijest hrvatske književnojezične norme, a ta je povijest štokavska. Između kajkavskih i štokavskih gramatika nema međusobnih utjecaja i sveza u onom smislu u kojem su štokavski gramatičari utjecali i nadostavljali se jedni na druge. Ne znači to da kajkavske gramatike nemaju vrijednost ili da su nebitne za hrvatsku jezičnu povijest, to samo znači da se kajkavska stilizacija pokazuje rubnom u povijesti hrvatskih gramatika i povijesti hrvatskoga književnog jezika.” (Ham 2006: 7)

Kako kajkavski književni jezik smatramo sastavnicom hrvatskoga jezika jednakovrijednom onoj štokavskoj i čakavskoj, proučavanje hrvatske dopreporodne gramatikografije bez proučavanja kajkavskih gramatika držimo nepotpunim. Samo postojanje kajkavskih gramatika govori o razvijenosti, standardiziranosti i polifunktionalnosti kajkavskoga književnog jezika, a njihovo metodološko oslanjanje na slovnice poput Alvaresove, Gottschedove, Kopitarove i one Dobrovškoga ukazuje na uklopljenost kajkavske gramatikografije u onodobnu europsku tradiciju. Metodološke i strukturne sličnosti s drugim hrvatskim dopreporodnim slovnicaма kao i činjenica da su neke od štokavskih slovnica bile uzorom autorima onih kajkavskih,¹ dokazuje ne samo da su kajkavski autori poznavali štokavske gramatike, već i da se može govoriti o jedinstvenoj hrvatskoj gramatikografskoj tradiciji čijom je sastavnicom i kajkavska gramatikografija.

Nazivom *kajkavske gramatike* u literaturi se označuju dvije skupine slovnica: gramatike pisane kajkavskim književnim jezikom koje daju gramatički opis nekoga drugoga jezika (latinski², njemački³) i gramatike predmetom čijega opisa je kajkavski književni jezik. Iako je prva skupina slovnica važan izvor za proučavanje znanstvenog stila i jezikoslovnog nazivlja kajkavskoga

---

¹ U literaturi se dokazanim smatra da je na slovicu Đurkovečkoga utjecala ona M. A. Relkovića (o tome v. Jembrih 2008: 208, Brlobaš 2011: 320–321), a da se I. Kristijanović pri pisanju svoje gramatike služio onom I. A. Brlića (o tome detaljnije v. Štebih Golub 2012 i ovdje dalje u tekstu).

² Primjerice klasični udžbenik za učenje latinskog jezika *De Institutione Grammatica* Emmanuela Alvaresa na kajkavskome je doživio petnaestak izdanja od kojih je prvo bilo 1726. godine, a poznate su i gramatike latinskoga domaćih autora kao što je *Slovnica i sintaksa latinskoga jezika* (1796) Tomaša Mikloušića i rukopisno *Kratko vpelavanje k dijačkome govorenju* (Zagreb, 1774) Nikole Platnića.

³ Primjerice *Pomum granatum* (Zagreb, 1771) Josipa Ernesta Matijevića ili *Nemška gramatika oder Anfangsgründe der deutschen Sprachkunst zum Gebrauche der Croatischen Jugend in der Landessprache verfaßet* (Beč, 1772) Antuna Rajspa.

književnog jezika,⁴ u središtu našega zanimanja bile su prvenstveno slovnice koje daju opis hrvatskog jezika, tj. književne kajkavštine.

Kako cjelovit prikaz gramatika kajkavskoga književnog jezika nadilazi okvire ovoga rada, na temelju naših dosadašnjih istraživanja pojedinih gramatika, njihovih međusobnih odnosa i nekajkavskih utjecaja na njih, odlučili smo dati kraći pregled u kojem ćemo se ponajprije usredotočiti na ono što je tipično i zajedničko kajkavskim slovnicama uz isticanje najuočljivijih i bitnih različitosti, pri čemu ćemo posebnu pozornost posvetiti mjestima koja su probleme zadavala ne samo kajkavskim već hrvatskim dopreporodnim gramatičarima općenito (npr. broj vrsta riječi, padeža, glagolskih vremena i načina). Također ćemo ukratko ukazati na poveznice između kajkavskih i nekajkavskih slovnica kako bismo potkrijepili svoju tvrdnju o uklopljenosti kajkavske gramatikografije u hrvatsku i europsku tradiciju.

2. Gramatike kajkavskoga književnoga jezika

Analizirani korpus gramatika kajkavskoga književnog jezika obaseže šest nama poznatih slovnica.

Prva od njih je *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deütschen Jugend verfasst von Johan Vitkovich a. d. U. G. J.*⁵ *Priestern, und königl. Professor in Agram*, nastala u Zagrebu 1779. godine. Autor gramatike je Ivan Vitković (1738.–1790.) isusovac i učitelj na isusovačkom kolegiju u Zagrebu. Podatke o autoru nalazimo već kod Šafařika: „Ivan Vitković (1779), Priester des Jesuiten-Ordens und zugleich Professor der Grammatikschule am Gymnasium zu Agram in welcher Stelle er auch nach Aufhebung des Ordens bis zu seinem Tode, der am 10. Septb. 1790. erfolgte, verblieb. Er war als fertiger lateinischer Dichter sehr beliebt.” (Šafařik 1865: 289)⁶ Slovnica je nažalost ostala u rukopisu,⁷ pa se u literaturi obično spominje tek na razini bilješke.⁸ Kako nije tiskana, nije bitno utjecala ni na razvoj kajkavskoga književnog jezika, ali jest na kasnije kajkavske gramatičare, osobito Ignaca Kristijanovića.

---

⁴ Kajkavskim nazivljem u tim slovnicama bave se primjerice Jembrih 2001, 2004 i Brlobaš; Vajs 2007.

⁵ Kratica znači: *an der Universität der Gesellschaft Jesu*, tj. „na sveučilištu Družbe Isusove”.

⁶ Kao autora slovnice spominje ga na str. 308 istoga djela.

⁷ Rukopis se pod signaturom R 3168 čuva u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.

⁸ Studiju o gramatici donosi Štebih 2005, a analizu Vitkovićeva njemačkog jezika Žepić 1995.

Godine 1783. u Varaždinu izlazi *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*,⁹ prva tiskana slovnica književne kajkavštine. Iako na naslovnici nije navedeno ime autora, u slavistici postoji suglasnost da je njezinim autorom Iganac Szentmártony,¹⁰ profesor gramatike u isusovačkim kolegijima u Varaždinu i Zagrebu.¹¹ Koliko je u ono doba takav priručnik bio potreban, svjedoči podatak koji donosi J. P. Šafařík da je gotovo čitava naklada bila rasprodana za mjesec dana: „Übrigens wurde diese Sprachlehre mit solchem Beifalle aufgenommen, dass binnen einem Monat alle Exx. vergriffen waren, die jetzt selbst in den Bibliotheken Kroatiens sehr selten sind.” (Šafařík 1865: 308) Iako je Szentmártonyjeva slovnica sažetija i gramatikografski siromašnija od ostalih kajkavskih gramatika – primjerice autor ne donosi nikakva lingvistička objašnjenja, čak ni definicije osnovnih gramatičkih pojmova i jezičnih kategorija – značajna je jer su se kasniji kajkavski slovničari, osobito Kornig, a onda posredno i Matijević, ugledali na nju preuzimajući čitave dijelove.

Treća kajkavska slovnica *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen, nebst beigefügten Gesprächen und verschiedenen Übungen*¹² Franje Korniga također je objavljena u Zagrebu. I. Kukuljević u *Bibliografiji* (1860: 74, br. 855) navodi da je *Kroatische Sprachlehre* prvi put izdana 1790. godine i da je drugo izdanje uslijedilo 1795. Trećim se izdanjem smatra Matijevićeva slovnica iz 1810. Međutim, kako nije sačuvan ni jedan primjerak iz 1790, Kukuljevićevi su navodi¹³ o prvome izdanju dvojbenei.

⁹ Danas su nam poznata samo dva primjerka te slovnice: jedan se pod signaturom RII-8°-60 čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a drugi u franjevačkom samostanu u Samoboru. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2014. objavio je prijevod i pretisak slovnice te uvodnu studiju B. Štebih Golub. Slovnice ovdje citiramo prema tome prijevodu.

¹⁰ U literaturi ga se naziva Ignacom, Ignacijem i Ignjatom, a prezime mu nalazimo različito zapisano: Szent Martony, Szent Martoni, Szentmartonyi, Szentmártony. Mi prihvaćamo oblik imena Ignacije Szentmártony kakav nalazimo u novijim radovima: Korade (1983), Šojat (1984/5), Jembrih (1986; 2003^b).

¹¹ Szentmártonyja kao autora spominju Dobrovský (1814: 188–189), T. Mikloušić (1839: 102), I. Kukuljević (1860: 148), P. J. Šafařík (1865: 189), V. Jagić (1910: 179), R. Strohal (1925. s. v. Szent Martoni Ignjat), M. Vanino (1937: 145), A. Šojat (1984/5), M. Korade (1983), A. Jebrih (1986). O pitanju autorstva v. i Štebih Golub 2014: 4–9.

¹² Prijevod slovnice objavio je 2016. godine Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Slovicu ovdje citiramo prema tome prijevodu.

¹³ U kasnijoj se literaturi uvijek Kukuljevića navodi kao izvor podatka o godini prvog izdanja.

F. Kornig se pišući svoju gramatiku uvelike ugledao na onu Szentmártonyjev, osobito glede strukture i metoda obrade, pa je se u literaturi čak spominje kao preradu te gramatike. Szentmártonyjev utjecaj spominje i Šafařík u svojoj ne baš laskavoj ocjeni Kornigove gramatike: „Kornig legte die Szent-Martonsche Grammatik zum Grunde, änderte hier und da Einiges, aber eben nicht zum Vortheile des Buches, da er, von Geburt ein Deutscher, in den Geist der kroatischen Sprache noch nicht tief genug gedrungen war.” (Šafařík 1865: 308–309) Šafaříkovu kritiku smatramo neopravdanom jer je Kornigova gramatika daleko opsežnija i složenija od Szentmártonyjeve. Primjerice, pojedinačno se obrađuju i pojedine vrste nepromjenjivih riječi, gramatika sadrži sintaksu, aneksni konverzacijski priručnik i umetnute glosare.

Godine 1810. Josip Ernest Matijević¹⁴ pod naslovom *Horvacka gramatika oder Kroatische Sprachlehre zum Gebrauche aller jener, besonders der Deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben, die kroatische Sprache gründlich zu erlernen, von einem Menschenfreunde verfasst und herausgegeben*¹⁵ u Zagrebu objavljuje preradenu i proširenu Kornigovu slovnice. Glavna razlika u odnosu na predložak jest da je Matijević u navođenju primjera, umetnutim glosarima i aneksnom rječniku zamijenio mjesta jezicima, pa je polazni jezik njemački.¹⁶

U Pešti 1826. godine izlazi slovnica Josipa Đurkovečkoga *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov – Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen*.¹⁷

U literaturi ju se najčešće spominje u kontekstu autorova pokušaja približavanja kajkavske grafije slavonskoj. *Jezičnica* strukturom i metodo-

---

¹⁴ Kako na naslovnici slovnice nije navedeno ime autora već samo pseudonim *Menschenfreund* (Priatelj ljudi), o njezinu se autorstvu nagađalo. Kukuljević (1860: 74) pišući o Kornigovoj slovnici, spominje i njezino treće izdanje „bez auktorova imena i sa zatajenjem predjašnjih takovih gramatika” objavljeno u Zagrebu, 1810. Neko se vrijeme pripisivala Tomašu Mikloušiću, no kako se spomenutim pseudonimom koristio Josip Ernest Matijević sada postoji suglasnost o njegovom autorstvu.

¹⁵ Prijevod slovnice dostupan je u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2017. Slovnice ovdje citiramo prema tome prijevodu.

¹⁶ Detaljno o slovnici i o razlikama u odnosu na Kornigovu v. Štebih Golub 2017.

¹⁷ Pretisak slovnice *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču oztaleh ztranzkoga jezika narodov* – nažalost bez transkripcije – objavljen je 2009. u izdanju Profila u Zagrebu.

logijom odudara od ostalih kajkavskih slovnica, o čemu će biti riječi u nastavku. Osim toga ona je jedina dvojezično pisana gramatika kajkavskoga književnog jezika, tj. gramatički se opis daje paralelno na njemačkome i kajkavskome pa D. Stolac (1998: 178) ističe da si je osigurala najbolje mjesto u povijesti kajkavskih gramatika jer se u njoj gramatički opis književne kajkavštine daje na književnoj kajkavštini.

Posljednja kajkavska slovnica *Grammatik der kroatischen Mundart* Ignaca Kristijanovića izlazi u Zagrebu 1837. godine.¹⁸ D. Stolac (1998: 178) naziva je „zakašnjelim romantičarskim pokušajem opisa kajkavštine” koji je imao „najmanje (ili nimalo!) normativističkoga uspjeha”. Premda izlazi prekasno da bi utjecala na stvaranje norme književne kajkavštine, smatramo je značajnom jer je riječ o s gramatikološkog aspekta najnaprednijoj kajkavskoj gramatici. Pišući svoju slovnice autor se osim na kajkavske prethodnike oslanjao i na nekajkavske uzore I. A. Brlića, Kopitara, Dajnka, Dobrovskog i Babukića. Tri godine kasnije također u Zagrebu izlazi i *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*, tj. pripadajući konverzacijski priručnik.

3. Autori, metajezik, ciljne skupine slovnica

Autori su svih gramatika iz našega korpusa bili svećenici¹⁹ koji su kao obrazovani ljudi uvidjeli potrebu za pisanjem slovnica kajkavskoga književnog jezika. Neosporno je da su dobro poznavali klasične jezike i njemački, kao i onodobnu europsku gramatikografiju te hrvatske dopreporodne slovnice. Kako ih je većina²⁰ imala i predavačko iskustvo, bili su dobro ne samo gramatički, već i metodički potkovani. Autori kajkavskih gramatika ne taje da su se služili onima svojih prethodnika. Primjerice Kornig u uvodu svoje *Kroatische Sprachlehre* eksplicitno kaže: „Ono dobro pronađeno u drugim knjigama, za što sam smatrao da pristaje u ovu slovnice, iskoristio sam.” (Kornig 2015: 80) i nastavlja: „Odabrao sam onaj redosljed i onu metodu

¹⁸ Prijevod slovnice dostupan je u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2012. Slovnice ovdje citiramo prema tome prijevodu.

¹⁹ Zvanje autora gramatika zrcale i često pobožni i moralizatorski primjeri u njihovim slovnice koje osim što veličaju Boga i Katoličku crkvu, podučavaju vjerskim istinama i uzornom kršćanskom životu (npr. *Ljubi bližnjega tvojega, kakti samoga tebe.; Smrt, pekel i žitek vekivečni moraju nam vsigdar na pameti biti.; Bog Otec, Sin i Duh Sveti jesu božanske peršone.*).

²⁰ Vitković i Kristijanović su predavali na isusovačkom kolegiju u Zagrebu, Szentmártony u Zagrebu i Varaždinu, Kornig na školama u Samoboru i Zagrebu.

najuobičajenije u slovnicama većine učenih jezika. (ibid.) Na naslovnici Kristijanovićeve slovnice čak stoji da je „neu bearbeitet“ (novo obrađena).

Uz gramatike kajkavskoga književnog jezika vezan je paradoks da – osim slovnice Đurkovečkoga koja je dvojezična – nisu pisane kajkavskim,²¹ već njemačkim metajezikom. Tomu je tako zato što njihovu primarnu ciljnu skupinu – kao što je djelomično razvidno već iz samih naslova slovnica²² – čine govornici njemačkog jezika koji žele (ili bi po mišljenju autora gramatika trebali) naučiti *horvatski*, tj. kajkavski književni jezik.

U predgovorima slovnica također se kao ciljnu skupinu eksplicitno spominje govornike njemačkog jezika koji borave u Hrvatskoj. Tako već Vitković piše: „Weil also ein jeder seine Mutter-Sprache am meisten liebet, und schätzet, so fand ich mich auch verbunden, eben diese Pflicht meiner Croatischen Sprache zu erweisen, und selbe also auch anderen den Croaten wohl geneigten Nationen mitzuthetheilen, und kund zu machen; fürnämlich den jenigen, die sich in unserem lande itzt aufhalten, oder künftigt aufhalten werden; der ursach halben habe ich auch die Gründe der Croatischen Sprache in der kürtze verfasst; meine absicht war am ersten: der Deütschen, den ich sehr vieles schuldig bin, und die sich zur besten Befördereung des gemeinen Wesen allhier befinden, zu dienen, und denselbenden Umgang mit den Croaten, so in der deütschen Sprache unerfahren sind, leichter, und angenehmer zu machen...“ (Vitković 1779: V)

Kristijanović precizira da je njegova gramatika namijenjena ponajprije svećenicima i poslovnim ljudima s njemačkoga govornog područja koji borave u Hrvatskoj. Svećenicima jer oni u svojim propovijedima moraju govoriti jednostavno i lijepo te se pred narodom moraju isticati i svojim poznavanjem jezika. Poslovnim pak ljudima jer je: „ljubav prema materinskom jeziku jedno od glavnih obilježja horvatskoga nacionalnog karaktera i Horvat je nepovjerljiv prema svakome s kim bi trebao stupiti u poslovne odnose ako ovaj ne govori njegov jezik, jer će takvu osobu uvijek smatrati ili preponosnom da bi

²¹ Iako je kajkavski književni metajezik bio dovoljno razvijen, o čemu svjedoče već spomenute gramatike stranih jezika (latinskoga i njemačkoga).

²² Vitkovićeva je slovnica „zum Nutzen der deutschen Jugend verfasst“, u naslovu Szentmártonyjeve gramatike stoji da je „für Teutsche“, Kornig svoju gramatiku naziva „uputom Nijemcima kako da u kratkom vremenu nauče horvatski“ (*Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen*), a i Matijević već u samome naslovu govornike njemačkoga imenuje kao primarnu ciljnu skupinu (*Kroatische Sprachlehre zum Gebrauche aller jener, besonders der Deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben, die kroatische Sprache gründlich zu erlernen*). Istaknula B. Š. G.

naučila jezik ili će je pak smatrati netaleantiranom da nauči jezik – no u svakom slučaju smatrat će je nedostojnom povjerenja. Nasuprot tome, Horvat je iskren, otvoren i dvostruko srdačan prema onome tko je, osobito ako ima visoki položaj u crkvenoj ili svjetovnoj vlasti, smatrao vrijednim truda naučiti horvatski jezik. Koliko bi se loših postupaka moglo izbjeći poznavanjem jezika naroda u čijoj se sredini živi i djeluje, i koliko bi neugodnosti, koje najčešće nastaju zbog međusobnog nepovjerenja uzrokovanog nepoznavanjem jezika, čovjek mogao biti pošteđen.” (Kristijanović 2012: 18)

Iako i Đurkovečki ističe da bi stranci koji borave u Hrvatskoj trebali naučiti domaći jezik, osim njih kao svoju ciljnu skupinu spominje i *Horvate*: „Još i ovo spomenuti imam da ova nazočna jezičnica nije van dana ravno zbog toga, kak da ne bi Horvati mogli prez nje horvatski razgovarjati se, horvatsko govorenje razmeti, ostale druge posle vu ovom jeziku zvršavati, nego da Horvati spaziti budu mogli, je li narodno horvatski govoriju...”²³ (Đurkovečki 1826: 16)

Primarnom ciljnom skupinom uvjetovan je i čest kontrastivan pristup u gramatikama. Tako se primjerice opisujući uporabu infinitiva Vitković, Kornig i Kristijanović osvrću na sintaktički kalk čest u kajkavskome književnom jeziku, na konstrukciju *za* + infinitiv. Uz minimalne izmjene (koje se obično tiču primjera) sva trojica²⁴ objašnjavaju da je riječ o ekvivalentu njemačkim konstrukcijama *um* + infinitiv ili *zu* + glagolska imenica (*Ja sem određen za dugovanje ovo prevideti.*) i da se može zamijeniti imenicom (*Ja sem za previdenje ovoga dugovanja određen.*)²⁵ ili zavisnom rečenicom s veznikom *da*, što je još bolje jer se konstrukcija *za* + infinitiv ne može uvijek upotrijebiti (*Došel sem da njim službu moju včnim.*).

Tima trima gramatičarima²⁶ zajednička je i napomena da u *horvatskome* za razliku od njemačkoga infinitiv nikada ne dolazi s prijedlogom *v* / *vu*, već se od glagola mora izvesti imenica,²⁷ pa dok se u njemačkome može reći *im Lernen unermüdet*, u kajkavskome se kaže *nezatrudljiv vu navuku*.

²³ Transkribirala B. Š. G.

²⁴ Vitković 1779: 157, Kornig 2015: 230, Kristijanović 2012: 187. Odlomci dokazuju i da su se kajkavski gramatičari koristili slovnice svojih prethodnika preuzimajući citave odlomke pa čak i primjere.

²⁵ Kod Vitkovića (1779: 157) primjer glasi *Ja sem određen za previdenje ovoga dugovanja*.

²⁶ usp. Vitković 1779: 156, Kornig 2015: 230, Kristijanović 2012: 183.

²⁷ U njemačkome je zapravo također riječ o imenici, odnosno glagolskoj imenici, a ne o infinitivu.

Jedno od stalnih mjesta u kajkavskim slovnicama²⁸ jest i napomena da je u kajkavskome dopuštena dvostruka negacija, što u njemačkome nije slučaj. Tako Kornig (2015: 236) objašnjava da se kajkavsko *Ja nikaj ne vidim* prevodi kao *Ich sehe nichts.*, a *Ti meni od toga nikakvu reč nisi povedal*. kao *Du hast mir davon kein Wort gesagt*.

Kontrastivan opis hrvatskoga u odnosu na njemački nije osobitost samo kajkavskih slovnica, već ga nalazimo i u drugim hrvatskim dopreporodnim slovnicama. Primjerice u paragrafu o slaganju glagola Kristijanović daje detaljne naputke kako na kajkavski pravilno prevesti određene njemačke glagole (uglavnom modalne) i sintaktičke konstrukcije koje u njemu ne postoje. Objasnjava da se glagol *lassen* u književnoj kajkavštini može prevoditi na čak pet različitih načina: glagolom *dati* (*Gospon ga je dal zapreti*. > *Der Herr ließ ihn einsperren.*), glagolom *pustiti* (*Pusti me vu školu iti*. > *Laß mich in die Schule gehen.*), glagolom *dopustiti* (*Ja sem mu dopustil na šetanje iti*. > *Ich habe ihm erlaubt, spazieren zu gehen.*), glagolom *ostaviti* (*ostavi ga z mirom* > *laß ihn in der Ruhe*) ili ga se može izostaviti (*Od toga bi se vno govoriti moglo*. > *Davon ließ sich viel reden.*)²⁹ Odlomak međutim nije originalan Kristijanovićev doprinos, već je preuzet iz slovnice I. A. Brlića u kojoj nalazimo gotovo identičan opis,³⁰ što dokazuje postojanje veza i međusobnih utjecaja između kajkavskih i nekajkavskih gramatika.

4. Struktura gramatika kajkavskoga književnog jezika

Svojom se strukturom gramatike kajkavskoga književnog jezika bitno razlikuju od onih suvremenih, no uklapaju se u hrvatsku dopreporodnu tradiciju.

S. Ham pišući o hrvatskim dopreporodnim gramatikama, ističe da su od gramatike B. Kašića pa zaključno s onom I. A. Brlića pisane kao potpuni jezični priručnici „koji imaju (osim poglavlja o slovopisu, glasovima, morfologiji i sintaksi) obavezno pridodane uzorke usmenoga ili pisanoga

²⁸ usp. Szentmártony 2014: 148, Kornig 2015: 235–236, Matijević 2017: 310 i Kristijanović 2012: 191.

²⁹ Detaljnije v. Kristijanović 2012: 185–186.

³⁰ Jedina je razlika u tome što kao peti način prevodenja njemačkoga glagola *lassen* Kristijanović navodi mogućnost njegovog izostavljanja, dok Brlić donosi različite primjere prevodenja (*Lass es gut seyn*, budi miran, nebrini se s'tim; *Ich habe mir sagen lassen*, kazali 'su mi; *Davon ließe sich viel sagen*, mlogo bi se o tomu moglo govoriti.). v. Brlić 1833: 246.

priopćavanja (razgovora i pisama), a nerijetko i rječnike, i to pojmovne.” (Ham 2006: 17)

Uobičajena struktura kajkavskih slovnica jest: predgovor, prvo poglavlje u kojem se daje pregled grafije i poneko fonetsko-fonološko objašnjenje, morfološki dio, poglavlje o sintaksi i aneksni konverzacijski priručnik. Najopsežnije je morfološko poglavlje u kojem se prvo obrađuju promjenjive, a potom i nepromjenjive vrste riječi. Najčešće je da je svakoj vrsti riječi posvećeno posebno poglavlje.

Od takve tipične strukture unutar korpusa nalazimo manja odstupanja. Szentmártonyjeva slovnica primjerice ne sadrži ni sintaktično poglavlje ni aneksni konverzacijski priručnik. Opis nepromjenjivih vrsta riječi također zaostaje za onim u drugim kajkavskim slovnica jer se jedino prilozima posvećuje poseban paragraf dok se ostale samo navode u *Popisu nepromjenjivih riječi koje se najčešće upotrebljavaju*.

Kornig i Matijević osim što gramatici u užem smislu dodaju aneksni konverzacijski priručnik i u sam tekst slovnice umeću glosare,³¹ a Kristijanović u četvrtom dijelu slovnice donosi i poglavlje posvećeno pravopisu.

5. Predgovori kajkavskim slovnica

Predgovori su uobičajeni prvi dio kajkavskih slovnica. U njima autori obično progovaraju o svojim motivima za pisanje slovnice, navode ciljnu skupinu kojoj je njihovo djelo namijenjeno, raspravljaju o podrijetlu kajkavštine, njezinu položaju među drugim slavenskim jezicima i hvale njezinu ljepotu. Nerijetko se kao argument za učenje kajkavskoga ističe upravo njegova pripadnost slavenskoj jezičnoj porodici, a samim time i razumljivost na velikome području: „Suvišnim mi se čini ovdje govoriti o nužnosti i prednostima *horvatskoga* jezika jer su se i bez toga svi i te kako uvjerali u njegovu usku povezanost s ostalim slavenskim jezicima, koji se od polovice 18. stoljeća svakodnevno usavršavanju, i jer već sama po sebi u oči upada velika korisnost poznavanja toga jezika i to ne samo u Kraljevini Horvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji, velikome dijelu Kraljevine Mađarske i Vojvodina Štajerske, Koruške i Kranjske, već i u više velikih europskih carstava, u Rusiji, Poljskoj, Češkoj itd.” (Kornig 2015: 80)

---

³¹ Primjerice iza opisa svake deklinacije donosi se manji glosar s imenicama koje pripadaju toj deklinaciji.

Predgovori se razlikuju dužinom: od veoma katkog kod Szentmártonyja do programskih spisa kod Đurkovečkoga i Kristijanovića. Oni odražavaju jezične koncepcije autora koje su ponekad posve oprečne: dok se Đurkovečki zalaže za prihvaćanje slavonske grafije i približavanje susjednim slavenskim jezicima, Kristijanović se svakoj grafijskoj reformi, kao i jezičnim idejama iliraca oštro suprotstavlja.

6. O slovima

Prva su poglavlja u kajkavskim slovnicama obično naslovljena *O slovima* (*Von den Buchstaben*) jer su se nazivom *slovo* (*Buchstabe*) označivala dva pojma, grafem i glas, što je također uobičajeno za cjelokupnu dopreporodnu gramatikografiju. Uz iznimku slovnice Đurkovečkoga,³² u njima se opisuju kajkavska grafijska rješenja i njihov izgovor. Opis je nerijetko kontrastivan, obično u odnosu na njemački³³ pa se posebna pozornost posvećuje digrafima koje njemački ne poznaje i njihovom izgovoru. Primjerice Kornig objašnjava: „Pri izgovoru tih horvatskih *dy* i *gy* kao *dsch* (koje je Nijemcu posve nepoznato) glavno je pripaziti da se izgovaraju mnogo blaže nego *ch*, *tsch*: najsigurniji je način da se pri izgovaranju *dy* i *gy*, *dsch*, jezik vrlo slabo pritisne na nepce, dok se pri izgovoru *ch*, *tsch*, nepce mora dodirnuti snažno i prilično naglo.” (Kornig 2015: 82)

Odlomci posvećeni grafemu [s], odnosno grafemskim kombinacijama u kojima se javlja, također su veoma opsežni, a za današnje kajkavologe zanimljivi jer se preko njih može pratiti razvoj i stabilizacija kajkavske grafije. Vitković (1779: 30–31) objašnjava se [[s] u medijalnom položaju čita kao njemačko [sch] (npr. (*Mu*]*sica*, *Sziniko*]*sa*, *Varo*]*s*), koje se pak u inicijalnom položaju piše kao [ss] ili [sh] (*siba* ili *shiba*). Digrafom [sz] označuje fonem /s/ (*szin*), dok fonem /ž/ bilježi kao [s] (*saba*).

Kod Szentmártonyja, Korniga i Matijevića³⁴ nalazimo gotovo identične opise uporabe grafema [s] i njegovih kombinacija:

„f ima tri različita izgovora:

³² Već smo spomenuli da se on zalagao za prihvaćanje slavonske grafije.

³³ Spominju se i drugi jezici, npr. talijanski: „D zadržava svoj njemački zvuk osim ako stoji ispred y. Onda se izgovara kao *dsch*, no ipak tako da se iza *dsch* malo čuje j, gotovo kao talijanski *gi* u riječi *giungere*; npr. *Rodyen, geboren*, čitam *rodschjen*.” (Szentmártony 2014: 67)

³⁴ Detaljnije v. Szentmártony 2014: 69, Kornig 2015: 85, Matijević 2017: 106.

1. *S* izpred *h* zvuči kao *sch*, kao što je već rečeno kod složenih slova, a upravo taj zvuk *f* ima i ispred slova *k*, *p*, *t* ili čak i ispred *ch* kao njemačko *sp*, *st* u riječima *spotten*, *sterben*, *skola*, *Schule*, *fspot*, *Spott*, *strok*, *Storch*, *voſch*, *Zinnkraut*.

2. *f* uz *z*, kao što je gore već rečeno, izgovara se kao njemačko *ß* ili *ss*.

3. U svim ostalim položajima samo *f*, dakle kada nije ni uz jedno od spomenutih slova, ima osobiti zvuk, Nijemcima nepoznat, jednak francuskomu *j* i najbolje ga se može izraziti vrlo blagim njemačkim *sch*, no pri tome se izgovoru mora jako paziti da jezik gotovo i ne dodirne nepce; npr. *Sidov*, *Jude*, čitaj *schidow*.” (Kornig 2015: 84–85)

Ista grafijska rješenja opisuje i Kristijanović (2014: 22), pa se može zaključiti da između grafije opisane u Vitkovićevoj rukopisnoj slovnici i Szentmártonyjevoj tiskanoj slovnici postoje razlike, ali da se od prve objavljene slovnice grafija stabilizirala i održala sve do posljednje kajkavske gramatike. Iznimka je dakako slovnica Đurkovečkoga koji odbacuje kajkavska i prihvaća slavonska grafijska rješenja te eksplicitno kaže da ne valja pisati *szin* nego *sin*, ne *fena* nego *xena*.³⁵

Iščitavanje gramatika kajkavskoga književnog jezika suvremenim istraživačima može pomoći oko razrješivanja dvojbi vezanih uz transkripciju starih kajkavskih tekstova. Primjerice opis triju načina izgovora slova *e* koji je stalnim mjestom u kajkavskim slovnicama. Donosimo odgovarajući odlomak iz Kornigove gramatike:

„*E* ima tri različita zvuka:

1. Bez ikakva akcenatskog znaka izgovara se kao njemačko *e* u riječi *schwerlich*, npr. *vedro*, *heiter*, *szelo*, *Dorf*, čitaj *wedro*, *ßelo*. No ukoliko *e* stoji ispred *r* i još jednoga suglasnika, tada zvuči vrlo tiho i gotovo se u potpunosti guta, npr. *hert*, *Windspiel*, *vert*, *Garten*, čitaj gotovo kao *hrt*, *wrt*.

2. Ukoliko ima oštar akcentatski znak (´), tada se mora izgovarati povišeno kao *e* u njemačkim riječima *Ebenholz*, *heben*, npr. *védro*, *Eimer*, *lép*, *schön*, *jé*, *er isst oder speißt*, čitaj *wödro*, *löp*, *jö*.

3. Ukoliko ima otvoreni i dugi ton, kao dva *e* ili kao da u njemačkome *iza* *e* stoji *h*, tada ima teški akcent (`), npr. *mèſzo*, čitaj *mehſo*.” (Kornig 2015: 83)

Dakle, ovisno o uporabi nadslovnog znaka opisuje se izgovor zatvorenog i otvorenog *e*, a razrješava se i važna dvojba kako čitati samoglasno *r*.

³⁵ Detaljnije v. Đurkovečki 1826: 16–17.

7. Morfologija

7.1. Vrste riječi

Kao što je za onodobnu gramatikografiju uobičajeno, poglavlja o morfologiji središnji su i najopširniji dio kajkavskih slovnica. Morfološki je opis međutim opterećen nekritičkim ugledanjem na strane uzore, što rezultira prikazivanjem kategorija koje u hrvatskom jeziku ne postoje. Preuzimanje od stranih uzora vidljivo je već iz same podjele riječi na vrste, njihova broja i inventara.

Još od gramatike Dionizija Tračanina posredstvom latinskih gramatika učenje o osam vrsta riječi temeljem je čitave europske lingvističke tradicije,³⁶ pa tako Kristijanović na početku morfološkog poglavlja kaže: „Horvatski jezik, kao i latinski, ima osam vrsta riječi...” (Kristijanović 2012: 27) Prema njemu to su imena, zamjenice, glagoli, participi, prilozi, prijedlozi, veznici i uzvici, no u svojoj slovnici opisuje morfologiju deset vrsta riječi. Tomu je tako zato što ponovno po uzoru na antičku gramatiku u skupinu imena uvrštava imenice, pridjeve i brojeve.

U skladu s tradicijom i Vitković spominje osam vrsta riječi: članove, imena, glagole, participe, priloge, prijedloge, uzvike i veznike. Međutim, kako imena dijeli na imenice, pridjeve (koji obasežu i brojeve) i zamjenice, u slovnici nalazimo morfološki opis jedanaest vrsta riječi.

Đurkovečki (1826: 54) također eksplicitno nabraja osam vrsta riječi – imena, zamjenice, glagole, participe, prijedloge, priloge, uzvike i veznike – ali unutar skupine imena razlikuje imenice i pridjeve. Također u slovnici kao vrstu riječi prikazuje i član, što znači da i njegov morfološki opis obaseže deset vrsta riječi.

Szentmártony izrijekom ne nabraja vrste riječi, no iz same je slovnice iščitljivo da ih također razlikuje osam: imenice, pridjeve (uključujući i brojeve), zamjenice, glagole (uključujući i participe), priloge, prijedloge, uzvike i veznike.

Kornig i Matijević razlikuju devet vrsta riječi: članove, imenice, pridjeve (koji uključuju i brojeve), zamjenice, glagole (koji obasežu i participe), priloge, prijedloge, veznike i uzvike.

Iz navedenoga je razvidno da je u kajkavskim slovnicama „problematična” obrada (ili samo postojanje) triju vrsta riječi: brojeva, participa i članova.

³⁶ U latinske su umjesto člana kao vrsta riječi dodani uzvici.

Brojeve većina kajkavskih gramatičara (Vitković, Szentmártony, Kornig, Matijević) smatra podvrstom pridjeva, pa ih i obrađuje unutar toga poglavlja u posebnom paragrafu. Kristijanović im – kao podvrsti imena – posvećuje posebno poglavlje te ih na taj način u kategorizaciji stavlja na istu razinu kao imenice i pridjeve. U slovnici Đurkovečkoga međutim ne nalazimo sustavan opis te vrste riječi, ni na razini poglavlja ni na razini paragrafa, već su veoma šturi podatci o brojevima „razasuti” na više mjesta.³⁷

Pod utjecajem njemačkog jezika čak četiri kajkavska gramatičara – Vitković, Kornig, Matijević i Đurkovečki³⁸ – kao vrstu riječi izlučuju i član: određenim članom smatraju pokaznu zamjenicu *ov, ova, ovo*, a neodređenim brojevni pridjev *jeden, jedna, jedno*.

Iako Kornig u paragrafu o članu napominje: „Inače Horvati članove ne upotrebljavaju tako često kao Nijemci u svojem jeziku, već vrlo rijetko kao u latinskome.” (Kornig 2015: 87),³⁹ kao i preostala trojica gramatičara „određeni” član zajedno s imenicom deklinira u svim oprimjerenjima imeničkih promjena. Tek autor posljednje kajkavske slovnice, I. Kristijanović izrijekom tvrdi: „Valja napomenuti da se horvatskim imenicama nikada ne dodaju članovi.” (Kristijanović 2012: 33), što pripisujemo utjecaju gramatike J. B. Kopitara.⁴⁰

Zanimljivo je da kod Korniga, Matijevića i Kristijanovića nailazimo na gotovo identične opise i primjere, samo što prva dvojica govore o određenom članu, a treći o pokaznoj zamjenici:

a) „Određeni član *ov, ova, ovo, der, die, das*, kod Horvata se rabi samo onda kada se govori o posve određenoj stvari koja je takoreći prisutna. Upotrebljava se i kada u njemačkome stoji pokazna zamjenica *dieser, diese, dieses*, koja također znači *ov, ova, ovo*, ili kada se na neku stvar pokazuje

³⁷ Primjerice kada govori o pridjevima koji ne mogu tvoriti komparativ spominje i „imena pridavna koja znamenuju broj” (Đurkovečki 1826: 70), dok deklinaciju brojeva *jeden, dva, tri, četiri* donosi u poglavlju o neodređenim zamjenicama (Đurkovečki 1826: 84).

³⁸ Iako Đurkovečki (1826: 54) nabrajajući vrste riječi (*strane govorenja*) ne navodi član, spominje ga u opisu imenica (v. Đurkovečki 1826: 56) i zajedno s imenicom deklinira u svim prikazima imeničkih promjena.

³⁹ Napomenu u svoju slovnicu preuzima Matijević. v. Matijević 2017: 108.

⁴⁰ Kopitar također eksplicitno tvrdi: „Die Slavische Sprache hat keinen Artikel, so wenig, wie die Lateinische.” (Kopitar 1808: 214–215). Detaljnije obrazloženje tvrdnje da Kristijanović član ne izlučuje kao vrstu riječi pod Kopitarovim utjecajem v. Štebih Golub 2017b: 25.

prstom. Primjerice: *Kaj išče ov človek, was suchet dieser Mensch? Čije je ovo dete, wem gehöret dieses Kind?*" (Kornig 2015: 197)⁴¹

i

b) „Pokazne zamjenice *ov, ova, ovo* [...] u horvatskome se rabe samo onda kada je riječ o posve određenoj stvari koja je takoreći prisutna.

To se događa kada se u njemačkome u govoru rabi pokazna zamjenica *dieser, diese, dieses* koja također znači *ov, ova, ovo, taj, ta, to*, ili kada se na stvar istodobno upire prstom: npr. *kaj išče ov človek? was sucht dieser Mensch?; čije je ovo dete? wem gehört dieses Kind?*" (Kristijanović 2012: 173)

Dapače, kod sve trojice nalazimo isto pravilo i primjer o neuporabi člana u kajkavskome:

a) „Inače se član u potpunosti izostavlja čak i ako izrijekom stoji u njemačkome. Primjerice: *Gospodar, gospodarica, deca i službeniki čine vu hiži jedno malo društvo. Der Hausvater, die Hausmutter, die Kinder, und die Dienstboten machen in dem Hause eine kleine Gesellschaft aus.*" (Kornig 2015: 279)⁴²

i

b) „Inače, član se u potpunosti izostavlja, čak ako u njemačkome obavezno stoji: npr. *gospodar, gospodarica, deca i službeniki čine vu hiži jedno malo društvo, der Hausvater, die Hausmutter, die Kinder, und die Dienstboten machen in dem Hause eine kleine Gesellschaft aus.*" (Kristijanović 2012: 173)

Slijedeći antičku gramatičku tradiciju, ali i na temelju dvojne, imenske i glagolske, prirode participa, Vitković, Đurkovečki i Kristijanović izdvajaju ih kao zasebnu vrstu riječi i posvećuju im posebna poglavlja, dok Szentmártony, Kornig i Matijević njihovu tvorbu opisuju u poglavljima o glagolima, a na njihovu se promjenu osvrću u poglavljima o pridjevima.

7.2. Padežni sustav

Autorima hrvatskih dopreporodnih slovnica zbog ugledanja na latinske gramatike problem je predstavljao i prikaz padežnog sustava, tj. pitanje broja i inventara padeža. Najčešće su razlikovali šest padeža u jednini i

⁴¹ Matijević (2017: 278–279) odlomak preuzima od Korniga, samo što kod navođenja primjera prvo navodi njemački, a onda kajkavski.

⁴² Odgovarajući odlomak, ponovno samo sa zamijenjenim redoslijedom primjera, v. Matijević 2017: 279.

množini – nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ i ablativ⁴³ – preslikanih iz latinske gramatike, ali su neki autori prikazivali i nejednak broj padeža u jednini i množini.⁴⁴

Svi autori kajkavskih slovnica u jednini i množini prikazuju jednak broj padeža, ali variraju njihov broj i inventar. Tako Vitković – u skladu s dopreporodnom tradicijom – prikazuje nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ i ablativ, dok nastavke za lokativ i instrumental navodi u napomenama iza pojedinih deklinacija.

I. Szentmártony ne bilježi nazive padeža,⁴⁵ već ih naziva prvim, drugim, trećim, četvrtim, petim i šestim završetkom kojima odgovaraju sljedeći padeži: 1. završetak – nominativ, 2. završetak – u jednini genitiv, a u množini genitiv i lokativ, 3. završetak – u jednini dativ i lokativ, u množini samo dativ 4. završetak – akuzativ, 5. završetak – vokativ, 6. završetak – instrumental. Takav raspored padeža od njega preuzimaju Kornig i Matijević. Szentmártony čak eksplicitno kao šesti padež određuje instrumental, a ne ablativ: „Šesti se padež nikada ne upotrebljava s prijedlogom *od*, *von*, već sa *z*, *mit*, ili s drugim prijedlozima...” (Szentmártony 2014: 75), a Kornig objašnjava zašto prikazivanje ablativa pod utjecajem latinskih gramatika smatra suvišnim: „Doduše u svim se jezicima kao i u latinskim udžbenicima može pronaći da prijedlog *od*, *von*, iziskuje šesti padež. No kako već drugi padež u oba broja nadomješta završetak koji ide uz taj prijedlog, bilo bi suvišno upotrebljavati dvostruki šesti padež.” (Kornig 2015: 183)⁴⁶

Svojevrsan korak unatrag čini Đurkovečki koji ponovno u padežni sustav uključuje ablativ, pa opisuje sedam padeža: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, ablativ i instrumental. Kako takav inventar i raspored padeža nalazimo i u Relkovićevoj slovnici na koju se Đurkovečki i inače ugledao, smatramo da su preuzeti od toga slavnskoga gramatičara.

Kristijanović razlikuje sedam padeža u jednini i množini – nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ i instrumental – koje donosi redosljedom i danas uobičajenim u suvremenim hrvatskim gramatikama. D. Stolar o prikazu imeničkih deklinacija u njegovoj slovnici zaključuje: „Možemo

⁴³ Ablativ je oblikom izjednačen s genitivom uz prijedlog *od* i u hrvatskim se gramatikama zadržao sve do 19. st.

⁴⁴ Tako sedam padeža u jednini, a osam u množini prikazuju Kašić, Della Bella, Lanosović, Voltić i Appendini.

⁴⁵ Vitković donosi njihove latinske nazive.

⁴⁶ Napomenu u svoju slovnici preuzima i Matijević, v. Matijević 2017: 113.

primijetiti da ovdje Kristijanović odstupa od tradicije, ali postupa u skladu sa suvremenim metodološkim načelom da je onoliki broj padeža koliki je broj razlikovnosti u jednoj imenici. Potvrdu da je bio na ispravnome putu nalazimo u novijim dijalektološkim prikazima kajkavske morfologije na razini narječja, a ne mjesnih govora, odnosno u morfologiji kajkavskoga književnog jezika.” (Stolac 1998: 180)

Iako I. A. Brlić također prikazuje sustav od sedam padeža s instrumentalom i lokativom, bez ablativa, kako je raspored padeža u njegovoj slovnici drukčiji (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumental, lokativ), smatramo da se Kristijanović ugledao na Babukićevu gramatiku.

7.3. Glagolska vremena i načini

U dopreporodnoj gramatikografiji opis glagolskog sustava središnji je dio morfologije, pa su poglavlja o glagolima uvijek opsežna: prikazi konjugacija popraćeni su brojnim napomenama i popisima glagola. Problemi u opisu glagolskog sustava također proizlaze iz oslanjanja na strane gramatike,⁴⁷ što rezultira prikazima koji ne odgovaraju prirodi opisivanja jezika, tj. većim brojem glagolskih načina i vremena no što ih hrvatski ima.

U kajkavskim se gramatikama ustalio prikaz sustava od pet glagolskih vremena: prezenta, preterita, perfekta, pluskvamperfekta i futura. Pri tome je razlika između preterita i perfekta umjetno stvorena, pa se primjerice kao preteritni oblici bilježe *ja kopal sem*, *ja bil sem*, a kao perfektni *ja jesem kopal*, *ja jesem bil*. Da su i sami autori kajkavskih gramatika bili svjesni da je riječ o umjetno stvorenoj razlici, govore odlomci iz njihovih slovnica. Primjerice kod Korniga: „Ne postoji bitna razlika između preterita i perfekta jer u oba se vremena može reći *bil sem* ili *jesem bil*; *bil je* ili *je bil*.” (Kornig 2015: 135) Szentmártony čak objašnjava zašto se u slovnica opisuje ta nepostojeća razlika: „Ta se razlika između preterita i perfekta u školskim udžbenicima prikazuje samo zbog latinskoga i njemačkoga, kako ga uče dječaci, jer u biti ne postoji razlika u vremenu između *bil sem* i *jesem bil* i *je bil* te se jedno rabi umjesto drugoga i obrnuto.” (Szentmártony 2014: 96)

Broj glagolskih načina prikazanih u kajkavskim gramatikama također varira. Pod utjecajem latinskih i njemačkih uzora svi kajkavski slovniciari do Kristijanovića uz indikativ i imperativ opisuju i konjunktiv. Tek Kristija-

⁴⁷ Primjerice, po uzoru na latinski u kajkavskim se slovnica sve do Kristijanovića kao osnovni oblik glagola navodi prvo lice jednine prezenta.

nović isključuje konjunktiv iz svojeg opisa uz objašnjenje: „Horvati zapravo nemaju vežući način, konjunktiv i željni način, optativ, za njega im je uvijek potreban način s veznikom *da, o da*, itd.” (Kristijanović 2012: 81)

Kao jedan od glagolskih načina u kajkavskome književnom jeziku optativ prikazuju Vitković, Kornig i Matijević, a dva posljednja autora opisuju i dopusni način. Donosimo odgovarajuće odlomke iz Kornigove slovnice:

„Horvati imaju još jedan osobiti način koji se naziva dopusni način (modus permissivus). Rabi se kada se želi nešto dopustiti ili prepustiti, a mijenja se jednako kao i ostali načini, samo se mora predmetnuti riječca *naj*.” (Kornig 2015: 147)⁴⁸

i

„Taj konjunktiv istodobno može služiti i za optativ koji se u horvatskome veoma često koristi, tj. uvijek kada se predmeće uzvik *o i da*.” (Kornig 2015: 140–141)⁴⁹

8. Sintaksa

Za sintaktički opis u slovnicama kajkavskoga književnog jezika vrijedi zapažanje R. Katičića o Kašićevoj sintaksi: „Kašićeva sintaktička pravila ne iznose suvislu nauku nego su to pojedinačne primjedbe... Zanimljivo je da se u njima nigdje na upotrebljavaju pojmovi što opisuju rečenično ustrojstvo, kao subjekt, predikat, objekt. Opis ostaje strogo distribucionalistički. Govori se samo o tome što stoji iza što i koji oblik traži kakav drugi oblik ispred ili iza sebe.” (Katičić 1981: 93)

Kako Szentmártony nije dao izdvojen sintaktički opis, Kornigova je gramatika prva tiskana kajkavska gramatika u kojoj sintaktičke podatke o književnoj kajkavštini nalazimo u zasebnom poglavlju. Iako se na prvu činilo da između Vitkovićeve i Kornigove slovnice ne postoji previše poveznica, dublja je analiza pokazala da Kornigovo sintaktičko poglavlje mnoga pravila i primjere dijeli s tom rukopisnom gramatikom, što smatramo dokazom da ju je Kornig poznao. Kako je Matijević gotovo u potpunosti preuzeo Kornigovu sintaksu, a Kristijanović se pri pisanju svoje gramatike uvelike oslanjao na Vitkovića, u svim četirima kajkavskim slovnicama nala-

⁴⁸ Gotovo neizmijenjenu napomenu preuzima Matijević, v. Matijević 2017: 213.

⁴⁹ Gotovo neizmijenjenu napomenu preuzima Matijević, v. Matijević 2017: 207.

zimo brojna zajednička mjesta, što još jednom potvrđuje da je opravdano govoriti o kajkavskoj gramatikografskoj tradiciji.

Primjerice, kod sve četvorice spomenutih autora uz pravilo da uz više imenica glagol dolazi u množini nalazimo gotovo identičan primjer *Smrt, pekel i žitek vekivečni moraju nam vsaki dan pred očmi / na pameti biti*.⁵⁰

Pravilo prema kojem se pridjev u slučaju da uz njega stoji više imenica koje opisuju nežive stvari, dobiva rod one koja mu je najbliža ili je u množini srednjega roda, kao i primjer *Lepota, penezi, blago i bogatstvo je nestalno* ili *jesu nestalna* uz neznatne izmjene također nalazimo kod Vitkovića, Korniga, Matijevića i Kristijanovića.⁵¹

Nadalje, u kajkavskim je slovnicama uobičajeno da se u poglavlju o morfologiji samo opisuju tvorba komparativa i superlativa, dok se u sintaktičkome dijelu objašnjava uporaba komparativa s prijedlogom *od* (*Ti si jakši od Samsona.*) ili prilogom *kak* (*Ti si jakši kak Samson.*), kao i uporaba superlativa uz prijedlog *zmed* (*Salomon bil je najspametneši med vsemi mudroznanči.*). Gotovo identično formulirana pravila i primjere sa snažnim Samsonom i mudrim Salomonom nalazimo kod Vitkovića, Korniga, Matijevića i Kristijanovića.⁵²

Iz Vitkoviće slovnice potječe i pravilo prema kojem kada u rečenici dolaze dva glagola, drugi mora biti u infinitivu (*Želim tebe na skorom videti.*). Pravilo i primjer u svoju slovnicu preuzimaju Kornig i Kristijanović, dok je Matijević⁵³ samo izmijenio primjer.

Pravilo prema kojem se glagol u gerundu rabi za izricanje načina vršenja glagolske radnje i odgovara na pitanje *kak* te primjer *Gore zdižuč ruke prosil me je*. nalazimo kod Vitkovića, Korniga i Matijevića.⁵⁴

Dok tvorbu supina autori kajkavskih gramatika objašnjavaju u morfološkom poglavlju, u sintaktičkome se posvećuju njegovoj uporabi uz glagole kretanja. Isti opis i isti primjer (*Idem spat.*) ponovno nalazimo kod sve četvorice autora.⁵⁵

⁵⁰ Usp. Vitković 1779: 136–137, Kornig 2015: 220, Matijević 2017: 300, Kristijanović 2012: 175.

⁵¹ Usp. Vitković 1779: 139, Kornig 2015: 203, Matijević 2017: 285, Kristijanović 2012: 168.

⁵² Usp. Vitković 1779: 164, Kornig 2015: 287, Matijević 2017: 287 i Kristijanović 2012: 222.

⁵³ Usp. Vitković 1779: 155, Kornig 2015: 229, Matijević 2017: 305 i Kristijanović 2012: 182.

⁵⁴ Usp. Vitković 1779: 155, Kornig 2015: 229, Matijević 2017: 305 i Kristijanović 2012: 182.

⁵⁵ Usp. Vitković 1779: 156, Kornig 2015: 229 i Matijević 2017: 305.

Međutim pišući sintaktička poglavlja, autori kajkavskih slovnica nisu se oslanjali samo jedni na druge. Kristijanović tako sintaksi dodaje odlomak naslovljen *O izricanju vremena u horvatskome* u kojem međutim nije riječ o glagolskim vremenima, već o imenicama kojima se označuju dani u tjednu, mjeseci, godišnja doba, pojedini blagdani i padežima u kojima dolaze.

Kako je takav dodatak novost u kajkavskoj gramatikografiji, smatramo da je Kristijanoviću kao poticaj poslužio odlomak iz Brličeve slovnice.⁵⁶

9. Aneksni konverzacijski priručnici s rječnicima

Govoreći o strukturi gramatika kajkavskoga književnog jezika spomenuli smo da su gramatikama u užem smislu dodani rječnici, što je uvjetovano namjerom da se uz pomoć takva cjelovitoga priručnika strancima koji žele naučiti kajkavski olakša savladavanje jezika. Upravo da bi se korisnike osposobilo u svim vidovima govorne i pisane komunikacije, ti dodaci ne sadrže samo rječnike u užem smislu, već i uzorke razgovora (primjerice *Od pozdravljenja pohađanja i jedenja*, *Od šetanja*, *Od kupovanja na tjednom sejmu* naslovi su nekih od razgovora kod Korniga), pisama (primjerice *Radovanje sina na početku novoga leta*, *Odgovor roditelja* kod Matijevića), poučne pripovijetke (Kristijanović donosi priče o Aleksandru Velikome, Diogenešu, starozavjetne i novozavjetne priče) pa stoga smatramo da bi ispravnije bilo nazivati ih aneksnim konverzacijskim priručnicima, a ne aneksnim rječnicima, kako se uobičajilo, jer su rječnici tek jednim njihovim dijelom.

Uz brojne sličnosti kajkavski se aneksni konverzacijski priručnici međusobno razlikuju veličinom i djelomično strukturom. Primjerice, dok Vitkovićev obaseže rječnik s više od 700 leksema, uzorke razgovora i poučne pripovijetke, Đurkovečki je svojoj slovnici dodao tek jedan uzorak razgovora. Između aneksnih rječnika u užem smislu također postoje strukturne razlike: rječnici Vitkovića, Korniga i Matijevića imaju konceptualni ustroj, dok je Kristijanovićev abecedno organiziran.

Kao što pokazuju suvremena istraživanja, konceptualna organizacija leksikografske građe prirodnija je i primjerenija načinu na koji um organizira vlastite zalihe ideja i riječi.⁵⁷ Pri tome su iznimno zanimljivi izbor i

⁵⁶ Usp. Brlič 1833: 260–262 i Kristijanović 2012: 200–203.

⁵⁷ v. Nikolić Hoyt 2004: 29.

raspored građe jer zrcale svijest, način mišljenja i vrijednosne sustave ne samo samih sastavljača, već i društvene zajednice iz koje potječu.⁵⁸

Spomenuli smo da su svi autori slovnica kajkavskoga književnog jezika bili svećenici, pa inventar i raspored makronatuknica-konceptata odražavaju njihov duboko religiozan katolički svjetonazor: prvo leksičko-semantičko gnijezdo uvijek sadrži leksik vezan uz Boga (npr. kod Korniga je naslovljeno *Od Božanstva i od dugovanj koja na službu Božju spadaju*, a prve mikronatuknice u gnijezdu su *Bog, Bog Otec, Bog Sin, Bog Duh Sveti*⁵⁹), iza kojega dolaze ona sa svakodnevnijim leksikom (*Od vremena i leta, Imena svetkov, Od ptic, Od rib, Od četirinožnih živin, Od jela i pila, Za konfekt* također kod Korniga). Struktura mikronatuknica jednostavna je: uz lemu se donosi najčešće samo jedna istovrijednica,⁶⁰ od gramatičkih se podataka eventualno bilježi član uz njemački leksem.⁶¹

Unutar istraživanoga korpusa strukturom odudara Kristijanovićev aneksni priručnik.⁶² On obaseže dvodijelni abecedno ustrojen rječnik (kajkavsko-njemački i njemačko-kajkavski rječnik), rječnik idiomatskih izraza i rječnik poslovice, razgovore, poučne pripovijesti i uzorke pisama. Sama struktura natuknica u rječničkome dijelu složenija je od one kod njegovih prethodnika, tj. odrednica se ne objašnjava samo jednom kajkavskom istovrijednicom, već se bilježe i figurativna značenja (*zagaziti* – ins Koth gerathen, in eine Ungelegenheit oder sonst in eine Unannemlichkeit verfallen), istoznačnice, pa čak i konverzacijske fraze (*nabirati* – einsammeln, falteln (ein Hemd), anfassen (Perlen); *Jel mnogo nabiraš* – hast du eine reiche Fechsung? fragt zur Weinlesezeit ein Nachbar den anderen).⁶³

10. Zaključak

Već smo u uvodu rada istaknuli da cjelovita analiza gramatika kajkavskoga književnog jezika, njihovih međusobnih utjecaja i utjecaja nekajkavskih slovnica na njih daleko nadilazi okvire ovoga rada. Stoga smo se osvrnuli na

⁵⁸ O tome detaljnije također v. Nikolić Hoyt 2004: 29.

⁵⁹ Zanimljiva je i Vitkovićeve definicija Boga: „Bog je jedno od sebe samoga i vu sebi samomu od veka do veka stojeće, jedno neizmerno, vsaznajuće, vsamoguće, vu vseh zvršenostih najzvršeneše bitje” (Vitković 1779: 171–172).

⁶⁰ Vitkovićev i Matijevićev rječnik su njemačko-kajkavski, a Kornigov je kajkavsko-njemački.

⁶¹ Član uz njemačke natuknice bilježe Vitković i Matijević.

⁶² Za razliku od ranijih aneksnih priručnika ovaj izlazi tri godine nakon same slovnice.

⁶³ O leksikografskim postupcima kod Kristijanovića v. Štebih 2002.

elemente zajedničke analiziranim slovnica: metajezik, ciljne skupine, strukturne sličnosti, „problematična” mjesta kao što su podjela na vrste riječi, opis padežnoga i glagolskoga sustava. Ti su elementi odabrani i zato što su većim dijelom⁶⁴ zajednički kajkavskim i nekajkavskim hrvatskim slovnica, što pokazuje da su autori hrvatskih dopreporodnih slovnica pripadali istoj tradiciji i suočavali se s istim problemima. Isticanjem zajedničkih mjesta, preuzimanih pravila i primjera, pokazali smo da su autori kajkavskih slovnica poznavali djela svojih prethodnika i služili se njima, što je dokazom da gramatike kajkavskoga književnog jezika nisu izolirani ostvaraji, već je opravdano govoriti o postojanju kajkavske gramatikografske tradicije. Isticanjem zajedničkih mjesta i utjecaja nekajkavskih slovnica na kajkavske, dokazali smo da kajkavske slovnice nisu rubna pojava u hrvatskoj gramatikografiji, već da je utemeljeno govoriti o jedinstvenoj hrvatskoj gramatikografskoj tradiciji.

Izvori

- Brlić, Ignjat Alojzije (1833) *Grammatik der Illyrischen Sprache*, Ung. Universität. Schriften. Budim.
- Dajnko, Peter (1824) *Lehrbuch der windischen Sprache*, Johann Andreas Kienreich, Graz.
- Đurkovečki, Josip (1826) *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov – Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen*, Mathias Trattner, Budimpešta.
- Đurkovečki, Josip (2008) *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov – Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen* (pretisak), Profil, Zagreb.
- Kopitar, Bartolomej (1808) *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Wilhelm Heinrich Korn, Ljubljana.
- Kornig, Franjo (2015) *Horvatska gramatika* (prijevod *Kroatische Spachlehre*), u: Štebih Golub, Barbara: *Franjo Kornig i njegova Horvatska gramatika*, 79–340.
- Kristianović, Ignac. (1840) *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*, Franjo Župan, Zagreb.

⁶⁴ Uz iznimku metajezika i ciljnih skupina.

- Kristijanović, Ignac (2012) *Gramatika horvatskoga narječja* (prijevod *Grammatik der kroatischen Mundart* Ignaca Kristijanovića i popratna studija), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Matijević, Josip Ernest (2017) *Horvatska gramatika* (prijevod *Horvacke gramatike*), u: Štebih Golub, Barbara, *Horvatska gramatika J. E. Matijevića*, 99–544.
- Szentmártony, Ignacije (2014) *Uvod u nauk o horvatskome jeziku* (prijevod *Einleitung zur kroatischen Sprache*), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Vitković, Ivan (1799) *Gründe der croatischen Sprache*, rkp. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sig. R 3168.

Literatura

- Brlobaš, Željka, Vajs Nada (2007) „Hrvatsko gramatičko nazivlje u gramatici latinskoga jezika Antuna Rožića”, *Filologija*, 49, 1–36.
- Brlobaš, Željka (2011) „Gramatičke definicije vrsta riječi u *Jezičnici Horvatsko-slavinskoj* Josipa Đurkovečkoga”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37/2, 309–331.
- Dobrovský, Josef (1814) *Slovanka. Zur Kenntniß der alten und neuen slavischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte der Alterthümer*, Prag.
- Ham, Sanda (2006) *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Hoyt Nikolić, Anja (2004) *Konceptualna leksikografija: prema tezaurusu hrvatskoga jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Jagić, Vatroslav (1910) *Istorija slavjanskoj filologiji*, Sanktpeterburg.
- Jembrih, Alojz (1986) „Kajkavska gramatika Ignacija Szentmártonyja (1783.)”, *Radovi za znanstveni rad JAZU Varaždin*, 1, 277–306.
- Jembrih, Alojz (2003a) Josip Đurkovečki i njegovo djelo, *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog 15. prosinca u Sv. Ivanu Zelini: Sv. Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti*, ur. Alojz Jembrih, Zelina, 323–346.
- Jembrih, Alojz (2003b) „Prva hrvatskokajkavska tiskana gramatika (1783.)”, *Učitelj, godišnjak Visoke učiteljske škole u Čakovcu*, 3, 7–21.
- Jembrih, Alojz (2004) „Latinsko-hrvatski priručnik Tomaša Mikloušića u zagrebačkoj arhigimnaziji 18. i 19. stoljeća”, *Riječ*, 10/2, 49–59.

- Jembrih, Alojz (2008) „Josip Đurkovečki i njegovo djelo [pogovor]”. u: Đurkovečki Josip, *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov*, 173–211.
- Jembrih, Alojz (2001) „Platničeva latinsko-hrvatska gramatika (II. dio, 1774.)”, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža*, 9, 23–52.
- Katičić, Radoslav (1981) „Gramatika Bartola Kašića”, *Rad JAZU*, 20, 5–129.
- Korade, Mijo (1983) „Život i rad Ignacija Szentmártonya”, *Vrela i prinosi*, 14, 66–100.
- Kukuljević, Ivan (1860) *Bibliografija hrvatska. Prvi dio. Tiskane knjige*, Zagreb.
- Mikloušić, Tomaš (1821) *Izbor dugoványh vszakoverztnéh za haszen, y razveszelénye szluséchéh*, vu Zgrebu pritiskan vu novoselskoj slovarnici.
- Strohal, Rudolf (1925) *Znameniti i zaslužni Hrvati 925.–1925*, Zagreb.
- Stolac, Diana (1998) „Deklinacija imenica u gramatici Ignaca Kristijanovića”, *Radovi zavoda za slavensku filologiju*, 32, 177–183.
- Šafařík, Paul (1865) *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*, Verlag F. Tempsky, Prag.
- Šojat, Antun (1984/ 85) „Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika”, *Rasprave Zavoda za jezik*, 10/11, 201–221.
- Štebih, Barbara (2002) „Aneksni rječnik Ignaca Kristijanovića”, *Filologija*, 38/39, 239–256.
- Štebih, Barbara (2005) „Kajkavska gramatika Ivana Vitkovića”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, 329–353.
- Štebih Golub, Barbara (2012) Ignac Kristijanović i njegova slovnica kajkavskoga književnog jezika (studija), u: Kristijanović, Ignac, *Gramatika horvatskoga narječja*, 244–356.
- Štebih Golub, Barbara (2014) „Ignac Szentmártony i Uvod u nauk o horvatskom jeziku”, u: Szentmártony, Ignacije, *Uvod u nauk o horvatskome jeziku*, 2–63.
- Štebih Golub, Barbara (2015) *Franjo Kornig i njegova Horvatska gramatika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Štebih Golub, Barbara (2017a) *Horvatska gramatika J. E. Matijevića*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Štebih Golub, Barbara (2017b) „Jernej B. Kopitar and the Grammar Book of Ignac Kristijanović”, *Slavia centralis*, 10, 1, 16–39.

Vanino, Miroslav (1937) *Slike iz galerije stare varaždinske gimnazije. Spomenica varaždinske gimnazije 1636–1936*. Varaždin.

Žepić, Stanko (1995) „Deutsche Sprache in der handschriftlichen kroatischen Grammatik von Ivan Vitković“, *Zagreber germanistische Beiträge*, 4, 87–95.

SUMMARY

Barbara Štebih Golub

A SHORT INTRODUCTION TO THE RICH KAJKAVIAN GRAMMARIAN TRADITION

The corpus of grammars of Kajkavian literary language comprises six grammar books: Ivan Vitković's *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deutschen Jugend verfasst* (1779), Ignac Szentmártony's *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche* (1783, Varaždin), Franjo Kornig's *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen, nebst beigefügten Gesprächen und verschiedenen Übungen* (1795, Zagreb), Josip Ernest Matijević's *Horvacka gramatika oder Kroatische Sprachlehre zum Gebrauche aller jener, besonders der Deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben, die kroatische Sprache gründlich zu erlernen* (1810, Zagreb), Josip Đurkovečki's *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov – Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen* (1826, Budapest) and Ignac Kristijanović's *Grammatik der kroatischen Mundart* (1837, Zagreb). They are often excluded from the research of Croatian pre-Illyrian grammar books, since they tend to be proclaimed marginal and irrelevant for the Croatian language history. Based on the research of particular Kajkavian grammar books and their comparison, this paper proposes an overview that indicates the typical and common grounds for Kajkavian grammar books and emphasizes the most prominent and important differences. Special attention is given to the places which were problematic not only for the Kajkavian, but also for Croatian grammarians in general (for example, the number and inventory of parts of speech, cases, tenses and modality). It is determined that the authors of Kajkavian grammar books were familiar with the works of their predecessors, that they accepted their rules, references, and even examples, and this has resulted in numerous common places in the grammar books. Thus, we find it reasonable to speak about the existence of Kajkavian grammarian tradition. Comparison with non-Kajkavian grammar books (Relković or I. A. Brlić) has shown that the authors of Kajkavian grammar books were familiar with non-Kajkavian grammar books, that they relied on them, and that they accepted their solutions, which can be considered evidence for the affiliation of Kajkavian grammar books with the pre-Illyrian grammar tradition.

Keywords: *Kajkavian literary language; Kajkavian grammar books*

